

تاریخ اجتماعی قم، تاریخ محلی قم، جغرافیای تاریخی قم از اسلام
تا سقوط آل بویه

www.ketab.ir

دکتر محمد رضا شهیدی پاک
استادیار دانشگاه آزاد اسلام - تهران مرکز
فوق دکتری در فلسفه

سرشناسه:	شهیدی پاک، محمد رضا، ۱۳۴۱
عنوان و نام پدیدآور:	تاریخ اجتماعی قم، تاریخ محلی قم، جغرافیای تاریخی قم از اسلام تا سقوط آل بویه / محمد رضا شهیدی پاک
مشخصات نشر:	قم، سرای کتاب، ۱۴۰۰
مشخصات ظاهری:	۱۵۶ ص
شابک:	۹۷۸-۶۲۲-۷۵۷۸-۶۶-۹
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
موضوع:	تاریخ، تاریخ اجتماعی، تاریخ محلی، جامعه شناسی، انسان شناسی
موضوع:	قم، تاریخ قم
موضوع:	مهاجرت طبقه، تغییرات شهر، اندیشه، فرهنگ
موضوع:	امام رضا(ع)، طباطبائی، معصومه(س)
رده بندی کنگره:	DSR ۲۱۱۳
رده بندی دیویی:	۹۵۵/۱۲۸۲
شماره کتابشناسی ملی:	۸۱۷۰۳۴۲

انتشارات سرای کتاب

تلفن: ۰۹۱۰۷۷۱۷۱۸۷

عنوان کتاب: تاریخ اجتماعی قم، تاریخ محلی قم، جغرافیای تاریخی قم از

اسلام تا سقوط آل بویه

نویسنده: محمد رضا شهیدی پاک

ناشر: سرای کتاب

تیراژ: ۵۰۰ جلد

سال و نوبت چاپ: چاپ اول / ۱۴۰۰

فهرست مطالب

پیشگفتار:.....	۱
مقدمه:.....	۳
بخش اول: جامعه‌شناسی تاریخی تغییرات اجتماعی شهر قم در قرون وسطی.....	۱۷
بخش دوم: فرایند ورود اسلام به قم در قرن نخست هجری - فتح قم ۲۶۰	
بخش سوم: تغییرات اجتماعی و پیشینه طولانی شهرسازی در قم.....	۲۸
بخش چهارم: مهاجرت عامل تغییر اجتماعی در قم.....	۳۱
بخش پنجم: بحران اجتماعی خروج و مهاجرت طالبیان، ۲۰۰ قمری سال طرد طالبیان.....	۳۴
بخش ششم: ارتباط دینی و کار و پایداری شهر.....	۴۹
بخش هفتم: جامعه‌شناسی تشکیلات حاکم در قم - تغییر در حاکمیت اداری و قدرت دولت.....	۵۷
بخش هشتم: تحلیل اجتماعی جایگاه اقتصادی قم.....	۷۴
بخش نهم: مرفولوژی قم شهر کلاسیک قرون وسطی:.....	۷۵
بخش دهم: تأثیر اجتماعی راه و ارتباطات.....	۸۷
بخش یازدهم: تأثیرات اجتماعی اقتصاد و عمران.....	۹۷
بخش دوازدهم: بررسی طبقات اجتماعی در قم، پیدایش طبقات جدید در قم.....	۹۹
بخش سیزدهم: طبقات قم در ادبیات عرب.....	۱۱۰
بخش چهاردهم: جامعه‌شناسی دین باستانی قم: از پایگاه دین زرتشتی تا پایگاه دین اسلام.....	۱۱۴
بخش پانزدهم: آثار اجتماعی معبد آتشکده - آخرین آتشی که در ایران	

خاموش شد	۱۲۲.....
بخش شانزدهم مهاجرت: مهاجرت به درون	۱۳۰.....
بخش هفدهم: تغییرات اندیشه و تفکر در قم زردشتی، تشیع سیاسی به	
عقیدتی	۱۳۵.....

www.ketab.ir

پیشگفتار: جامعه‌شناسی تغییرات شهر قم، فرایند شکل‌گیری شهر

در قرون وسطی

نخستین پیامد اسلام به دنبال هجرت پیامبر از مکه به مدینه، شهر است و شهرهای ایران بویژه قم و مشهد، پیامد هجرت امام رضا و حضرت معصومه به ایران بود. قم که دوره شهری از ماد تا ساسانی را تجربه کرده بود، شکل‌گیری قم از دوره باستان تا قرون وسطی همراه بر اساس مدیریت منابع آب قم بوسیله نظم دولتی از بالاترین نهاد دولتی بوده است نام جم و قباد در دو مرحله از تاریخ شهر گردانیدن قم به عنوان تدبیر کننده امر آب قم ثبت شده است. دیوان آب قم تنها دیوان آب جهان اسلام است که در کنار دیوان آب مرواز آن در مصادر یاد شده است. واژه شهر گردانیدن قم که مربوط به ورود قم از دوره باستان به قرون وسطی اسلامی است در منابع محلی تاریخ ذکر شده است. نخستین شهر اسلامی و با غلبه تشیع امامیه در آن در آغاز قرن سوم تأسیس شد. این شهر باستانی با ایدئولوژی اسلامی تشیع از دوره باستان به دوره قرون وسطی وارد شد و نمونه‌ای کامل از شهر قرون وسطی را به نمایش گذاشت. پژوهش حاضر مطالعات سیاسی- اجتماعی پدیده شهر قرون وسطی است برخی شهر شناسان معاصر شهر قرون وسطی را به عنوان پارادایمی مستقل و کاربردی، مورد بررسی و آزمایش قرار داده‌اند. فرایند شکل‌گیری شهر قرون وسطی در یکی از کامل‌ترین نمونه‌های آن قم را بررسی کرده است. فرایند ورود عرب به شهر قم در قرن نخست هجری با نبرد خونین در چند محل از جمله طایقان و سپس با قتل‌عام چهل تن از رؤسای قلاع شهر چهل حصاران، صورت گرفت و این شهر که بر مبنای قدرت صاحبان قلاع شکل گرفته بود - ویژگی شهر مادی، شهر قلعه‌ای و کثرت قلاع است - را بر محور حرم و قبور مهاجران اهل بیت شکل داد و قم با سابقه باستانی قلاع

مادی و باغ شهر باستانی وارد قرون وسطی شد. حرم حضرت معصومه در باغ بابلان تأسیس شد و شهر باغ قم قرون وسطی در چهارچوب پارادایم شهرسازی اسلامی شکل گرفت. ساختار اجتماعی شهر قم با عامل مهاجرت به درون به وفاق گسترده با فرهنگ و مذهب مهاجر منجر شد. مطالعه تاریخ سیاسی اجتماعی و تحولات سیاسی قرون نخستین هجری ایران بویژه تا چهارم هجری از موارد خاص مطالعه تاریخ مورد توجه محققان مسلمان و خاورشناسان است. اشپولر و لمبتون به اهمیت تاریخ محلی قم و کاربرد آن در تاریخ‌نگاری قرن بیست و یکم اشاره کرده اند و در مطالعه تحولات سیاسی اجتماعی ایران، تحولات اجتماعی قم پیشگام در ثبت در مصادیق نخستین و اولین تاریخ محلی ایران مربوط به تاریخ قم است؛ که همه عناصر تاریخ محلی در آن هست.